

bebizonyítják, kár törnie magát, a megszokottnál jobb jegyre semmiképp sem számíthat. Ha valaki tanítványaiban képtelen a siker reményét felkelteni, eleve kudarchelyzetbe sodorja őket, de ezzel önmagát is.

Az *edzés* többnyire ismeretlen fogalom még az iskolákban, ahol kiirthatatlanul él a „hernyóként araszolgtatván” szemlélete. Ezt képviseli, aki a tegnapi feladott leckét ma már számonkéri. El sem tudja képzelni, hogy a tegnapi feladott leckét ma még szabad nem érteni. El lehet mondani, hogy tanulás közben problémák merültek fel. Az írásbeli munkákat büntetlenül szabad hibásan is megoldani. A tudás megszerzéséhez sem sikersorozat vezet, természetesen akadnak közben kudarcok is. A kudarcokon át kell segíteni, ha kell a makarencói újratanítással, gyerekeinket, a sikerekben meg kell erősítenünk őket. A tartós kudarcok elfárasztják az embereket, érthető ezért, ha Császár István hátsó padjainak száműzötteiből gyakran válnak az iskola, az osztályok tehertételei. Nem kezdettől azok, rossz módszerekkel mi tesszük őket nehéz gyerekből elviselhetetlenné.

A nevelés egyik fontos feladata, hogy eddze a tanulókat. Tegye képessé őket figyelmük koncentrálására, önuralomra, pillanatnyi szándékaik megfékezésére, szívós munkára, mert a sikeres életvitelhez mindezekre elengedhetetlenül szükségük lesz. Kispolgári naivitás és ifjúságunk tudatos züllesztése, ha ezek helyett a könnyű, felszínes sikerek „örömforrásait” kívánja valaki biztosítani nekik. Nem közömbös az sem, ha már az iskolában megtanulják, hogy *a cselekvő személy sikerénél* mindig többre kell értékelni *a cselekvés sikerét*. Az, aki ügyet szolgál, szívesen lemond a személyének szóló tapsokról, ha az ügy győzedelmeskedik. A történelem, az irodalom tanítása számos példát sorakoztat fel, szerencsére nagyon sok pedagógus van, aki minden tananyagcsökkentés ellenére megtalálja a lehetőséget arra, hogy irodalmunk, történelmünk *nagyjainak életével* megismertesse tanítványait. A világnézeti, erkölcsi, közéleti nevelést rendszerint jobban szolgálják ezzel, mint a szólamok tömegével.

A nevelésnek kell kialakítania azt a szemléletet, hogy elvi, világnézeti, erkölcsi kérdések kivételével „*az én sikerem*” sohasem lehet „*mások kudarcának forrásává*”. Nem szereshetek örömet magának mások bánata, szenvedése árán. Versenyben legyőzhetem társaimat, de az élet minden más területén inkább meggyőződésükre törekedjem.

A tanulóknak, a pedagógusoknak sikerélményekre van szükségük. A nevelés feladata, hogy azt helyes úton, erkölcsös eszközökkel keressék maguknak, biztosítsák másoknak.

DR. HOFFMANN OTTÓ
Pécs, Tanárképző Főiskola

Útkeresés az anyanyelvi nevelésben

(Beszámoló egy tanítási kísérletről)

A komplex anyanyelvi nevelés tartalma, munkaformái, módszere

Az általános műveltség távlati követelményei:

A közoktatásnak biztosítania kell, hogy az iskoláinkban nevelkedett fiatal

ismerje a természet és a társadalom legalapvetőbb mozgástörvényeit;

rendelkezzék áttekintéssel a természet és a társadalom struktúrájáról; és mindezek alapján alakítson ki koherens dialektikus és történelmi materialista világnézetet;

legyen anyanyelvét minden kommunikációs szituációban önállóan használó egyén, aki legalább egy idegen nyelvet tud, és képes rövid idő alatt újabb nyelv elsajátítására;

legyen képes saját egyéniségének kreatív kifejezésére, megvalósítására, aminek eszközei a társadalmilag hasznos munka, illetve ezen túl a nyelvi kifejezés, az esztétikai tevékenység, a művészi és műszaki alkotások. Más szóval: rendelkeznek a természet, a társadalom és önmaga alakításának képességével; legyen belső igénye a közéleti-társadalmi aktivitás és felelősség...

(Az MTA Elnöksége Közoktatási Bizottsága és a Művelődésügyi Minisztérium 1974. febr. 1-3-a közötti nyiregházi tanácskozásának „deklarációjából”. Köznevelés 1974. 17. sz. 27.)

Úgy érezzük, kísérletünkkel valami új indul, s ezt szeretnénk már most – menet közben – közkincsé tenni.

Az elmúlt évben kezdődő kísérletünkben nem kisebb feladatra vállalkoztunk, mint a *komplex anyanyelvi nevelés* művelődési anyagának, gyakorlatrendszerének, munkaformáinak – lényegében *egy új tanítási modellnek* – kimunkálására, évente egy-egy tanítási témakör keretében.

Elsőként az 5. osztályos *A szó c.* témakört választottuk.

1. A koncepció

A *komplex anyanyelvi nevelés koncepciója* évek során – előző kísérleteink és az országos tapasztalatok alapján – a következőképp kristályosodott ki bennünk:

A gyermeket bevezetjük a *nyelv működési törvényeinek* rejtelmibe, finomítjuk *nyelvvizsgáló* (elemző) *képességét* (azaz: implicit tudását explicitté tesszük), hogy ezzel *nyelvbizonyosságát* egyre magasabb szintre emelhesse.

Bemutatjuk a *nyelv sokszínűségét, gazdagságát* – a részterületek (nyelvtan, szókinccs, közlés-kifejezés, nyelvhelyesség, stílus, kiejtés, helyesírás; beszéd- és szövegértés stb.) *kellő arányú integrálásával*.

A gyakorlatok *tematikája* – akár maga a nyelv – az élet (a tantárgyak) egészét fogja át.

Kiemelt szerephez jut a *élőbeszéd* gyakorlása – változatos élethelyzetek megteremtésével. Az *önkifejezés más formáival*, jelrendszereivel (ének-zene, rajz, játék, mozgásformák, nem-nyelvi jelzésrendszerek), a *művészeti ágakkal* (szépirodalom, zene, képzőművészet) és az *idegen nyelvekkel* is megkeressük a szoros kapcsolatot. Súlyt fektetünk a *modern kommunikációs formák* megismertetésére és gyakorlására is.

A gyermek *személyiségét* sokoldalúan kívánjuk formálni. Így pl. arra törekszünk, hogy nyelvi képességeit, nyelvi fantáziáját kibontakoztassuk; világképét, nyelvszemléletét, esztétikai ízlését befolyásoljuk; finomítsuk nyelvi magatartását; felébresszük vagy megerősítsük érzelmi kötődését az anyanyelvhez; gazdagítsuk általános alpműveltségét; fejlesszük alkotóképességét; kielégítsük öntevékenységét és nem utolsó sorban szereplési vágyát.

A koncepció megérlelődése után szükségessé vált, hogy elképzelésünket a gyakorlatba is átültessük, és egy oktatási kísérletben kipróbáljuk. Ez meg is kezdődött az elmúlt tanévben. Előbb azonban néhány szót az előzményekről.

2. Előzmények

Kísérletünkben sok mindent értékesítettünk abból, amit a korszerűsítés hullámai és a modern tömegkommunikációs eszközök a felszínre hoztak, vagy amit a régebbi és a jelenlegi gyakorlatból maradandónak ítéltünk. Többek közt tanulságos volt számunkra Szabó Balászné és Sárosy Józsefné (Baja, Tanítóképző), valamint Nagy József és munkatársai (Jászberény, Tanítóképző) alsó tagozatos kísérlete – különösen az az oldott légkör, amelyben a gyermekek önfeladtnak érezhették a nyelv „csodáit”; a Fialat Nyelvtanulók Munkaközössége által készített forradalmian egyszerű középiskolai munkafüzetek, valamint oktatási kísérletünk; Miklós Gyuláné irodalmi (Vers: varázslat, valóság) és Fajcsék Magda fogalmazási munkafüzetei; a nyelvi játékok gazdag szakirodalma, elsősorban Vargha Balázs könyvei és tv-sorozatai (pl. „Ki játszik

ilyet?"); a „Játsszunk bábszínházat!” c. remek tv-sorozat; az évek óta tartó vetélkedő „járvány” kiapadhatatlan formabontó eljárásai. Ellestünk néhány ötletet szakvezető tanárainktól és gyakorlóéves hallgatóinktól is.

Kísérleti munkafüzetünkbe – a megnövekedett „képéség” és az „audiovizuális láz” csillapítására – kb. 250 *képet* terveztünk. Ehhez figyelembe vettük többek közt Károly Pál Vidám magyar nyelvtan és helyesírás (Bp., é. n.) c. könyvét, Muszty László és Rónai Béla főiskolai jegyzetét (Bp., 1960), Básthly Enikő rajzait kísérleti diaképsorozatunkhoz; Gábor Éva illusztrációit a munkafüzetekben, valamint számos magyar és idegen nyelvkönyv és lexikon rajzos megoldásait.

Egyes ötletek tehát másutt is megtalálhatók, sok részmozzanatot előző gyakorlóiskolai kísérletünkben mi is kimunkáltunk már, a *komplexitás megvalósítását* azonban – egy nagyobb témakör keretében – most kíséreltük meg első ízben.

3. T a n e s z k ö z ö k

a) A kísérlethez összeállítottunk egy újszerű tankönyvrészt, mely a *tankönyvet és a munkafüzetet egyesíti* magában. (Főiskolánk házi nyomdája állította elő.) 26 leckét tartalmaz mintegy 160 lapon. Tehát szokatlanul nagyszámú (kb. 550–600) gyakorlatot hordtunk össze. Egy-egy lecke 15–25 gyakorlatból áll, de mivel az órán legfeljebb 7–10 végezhető el, a következőképp osztályoztuk őket:

- törzsanyag (aláhúzással jelölve),
- választható anyag (aláhúzás nélkül),
- ismétlő anyag (szaggatott aláhúzással).

A tanárt fölhatalmaztuk, hogy a törzsanyagból is hagyjon el, ha osztálya nem bírja a terhelést; ugyanakkor megkértük, ösztönözze a tanulókat arra, hogy a kihagyott feladatokat otthon oldják meg, ha érdekesnek találják őket. A tanulók kérésére megengedtük azt is, hisz mindegyikük megkapta a munkafüzetet, hogy a rajzokat kiszínezzék. A tanárokat – munkájuk megkönnyítése végett – egy-egy olyan példánnyal láttuk el, mely a lehetséges megoldásokat is tartalmazta.

b) Mivel *A szó alakja és jelentése* c. *diasorozat* (Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Bp., 1976) még nem jelent meg, rajzokkal pótoltuk, ahogy már említettük. A rajzokat két főiskolai hallgató, *Szirányi István és Fábán László* készítette.

c) A mintegy kétórás *tanszalagunk* a fogalomalkotáshoz, a gyakorláshoz vagy éppenséggel a zenei összehasonlításhoz beszédszöveget, ének- és zeneszámokat, tartalmaz, további eszközök, járművek zöreijét, állatok hangját stb.

Kísérletvezető tanárainkat egyébként *üres magnószalaggal* is elláttuk, hogy a tanulók érdekesebb szóbeli „produkcióit” megörökíthessék.

4. T é m a r e n d

A nyelvi ismeretek kiválasztásához és a készségfejlesztés megtervezéséhez azt a tantervjavaslatot vettük alapul, melyet az MTA Anyanyelvi Munkabizottsága megbízásából az 1978-as iskolareform céljaira állítottunk össze. Több ismeretet, mélyebb összefüggéseket tanítunk tehát, mint a jelenlegi tantervben.

A *témarend* – órákra lebontva – így alakult:

A szó alakja

1. A szó fogalma. A szó alakja és jelentése
2. A szó szerkezete (alaki elemei)
3. Az összetett szavak
4. Összefoglalás, gyakorlás

A szó jelentése

- 5–7. Az egy- és a több jelentésű szavak
8. Az azonos alakú szavak
- 9–10. A hasonló hangzású szavak
- 11–13. A rokon és az ellentétes jelentésű szavak
- 14–16. A hangutánzó és a hangulatfestő szavak
- 17–18. Összefoglalás, gyakorlás

A szókincs; a nagyobb nyelvi alakulatok

19. A szókincs nagyobb egységei. A szólások 1.
20. A szólások 2.
21. A közmondások
22. A mondatsémák. (Egy nap életünkéből)
23. Hányféle nyelven beszélünk és írunk? (A szókincs rétegződése)

Összefoglalás, felmérés

24. Szóhangulat, képszerűség, zeneiség a nyelvben. (Összefoglaló rendszerezés, gyakorlás.)
25. Mit tanultunk a szóról?
26. Felmérés

5. Rendező elvek

Mit csinálunk tehát másképp? Milyen a témakör és az egyes leckék elrendezési módja, melyek a „megkomponálás” fontosabb szempontjai? Hogyan közeledünk a nyelvi anyaghoz? Hogyan dolgozik a tanár és gyermek? Hogyan gyakorlunk?

a) Az anyag egészét tekintve

- A nyelvi-nyelvtani *alapfogalmak* első megközelítését nem egyenként, hanem *részrendszerben*, „tömbösítve” végezzük. Ilyen „tömbök” pl. a szó szerkezeti elemei (tő, toldalék; kötőhang; képző, jel, rag; egyszerű és összetett szó); a jelentéstani alapfogalmak (egy- és több jelentésű, azonos alakú, hasonló hangzású, rokon jelentésű, ellentétes jelentésű, hangutántzó, hangulatfestő szavak); a szókincs nagyobb egységei (az állandó szókapcsolat; egyik fajtája: a szólás; a fordulat, a közmondás, a mondat-séma); a szókincs rétegződése (korcsoportok beszédmódja, tájnyelvek, foglalkozási ágak szakszókincse, az írott nyelv változatai, stílusárnyalatok a beszédben).

- *Rögzítésük* ugyancsak *részrendszerben* történik. A részrendszer egy-egy *tábláza*ton a fogalmakat felidéző rajz, szimbólum és nyelvi példa együtteséből áll össze.

- A jelentéstani alapfogalmak „végleges” kialakítását többnyire *párosan*, ill. *egy-mással összehasonlítva*, *szembeállítva* végezzük. (Pl. egy- és több jelentésű, rokon és ellentétes jelentésű, hangutántzó és hangulatfestő szavak.) Ez lényegesen korszerűbb eljárás.

Gyakorlásuk is *leckecsoportokban* (2–3 lecke együttesében) történik; az arány ilyenkor szükség szerint hol az egyik, hol a másik javára tolódik el.

- A legfontosabb: Minden nyelvi fogalmat a *maga funkciójában* mutatunk be; a gyakorlás is a kérdéses alakulat célszerű és hasznos *alkalmazásából* áll. Pl. *az összetett szó* szerepe többek közt: új fogalmat hoz létre (páva + szem = lepke), tömörít (papírt előállító gyár = papírgyár), képszerűen ábrázol (csillaggarázs; „rejtett hasonlaltal”: harangszoknya = a harang alakjához hasonló szoknya; harangvirág, tubusház, tengerészkek), játékossá teszi a közlést (ikerszók). *A hasonló hangzású szavakon*, ill. *a szavak hasonló hangzásán* alapul pl. a szójáték (Hogy hívják a kis rókát? Apróka), az ikerszó (irkafirka), a „képes beszéd” a szólásokban és a közmondásokban (pl. Boris a kedvese = a bor is... = szereti a bort), a névadás (Tasnádi > Tasi), a népetimológia („áthallás”, „magyarítás”: gemkapocs > gémpapoc), a vicc, a nyelvtörő (Mit sütsz, kis sücs?), s a szavak összecsengése a sor elején vagy a végén alkotja a betűrímet, az alliterációt és a rímet.

- Mindvégig bemutatjuk a nyelvi kifejezés (közlés) *többértelműségét*, a szavak és a kifejezések *árnyaltságát*, *hangulatát*, *képszerűségét*, a *zenei* és a *játékos elemeket*. Mindezek minden leckében jelen vannak, teljesen átszövik anyagunkat. Így próbáljuk nemcsak a mindennapi nyelvhasználat, hanem az irodalmi közlésmód megértését is elősegíteni. A témakör végén egy külön leckében még *rendszerezük* is ezeket a stílusértékeket. A lecke alcímei: *A szó hangulata*, *Képek a nyelvben*, *A nyelv muzsikája*.

- A *gyakorlóanyagban* az *érdekes*, a *vonzó* nyelvi alakokat kerestük. Száműztük a „nyelvtan szagú”, csak a nyelvtanórákon alkalmazott hagyományos példaanyagot. Idéztünk a múltból, merítettünk a mából, a mesevilágból, a képzeletből és a valóságból, ugyanígy a köznapi, a szakmai és az irodalmi nyelvből. Igyekeztünk föltárni a „rejtett kincseket”, leginkább persze a mai, a friss, a modern nyelvet.

- A *gyakorlatfajták* is életszerűbbek, újszerűbbek, *modernebbek* a megszokottaknál; szívesen választottuk a „formabontó” munkaformákat is.

- A *komplexitás* abban is megnyilvánul, hogy ugyanannak a nyelvi-nyelvtani alakulatnak grammatikai, logikai, kommunikációs, kiejtési és helyesírási oldalát is bemutatjuk. Abban is, hogy egy-egy kategóriát *többféle alakulaton* is vizsgálunk. Így pl. a *rokonértelműséget* nemcsak szavakon, hanem szókapcsolatokon, szólásokon, közmondásokon, mondatsémákon, idegen nyelvi kifejezéseken, énekdallamokon stb. Ezenkívül az önkifejezés más jelrendszereivel is összehasonlítjuk. Pl. milyen az induló gőzmozdony hangja a valóságban (magnóról); az ember hogyan fejezi ki ezt hangutánzó szavakkal (sistereg, prűszköl, pőfög, csattog); hogyan ábrázolja a költő (Pl. *Illyés A mozdony c. gyermekverse*); hogyan utánozza a modern zene (szintetizátorral pl. *Pink Floyd Welcome to the Machine c. művében*). Közben a vetítövászon megjelenik a gőzmozdony képe is, sőt megengedjük azt is, hogy a gyerekek „dramatizálják” a verset, azaz: eljátsszák a vonat indulását.

- A később kialakítandó fogalmak a nyelvi példák közt már *előzetesen* is szerepelnek. Pl. A tájnyelvvél mint fogalommal csak a 23. leckében találkozik a tanuló, tájnyelvi szavak viszont már jóval korábban pl. meseszövegben fordulnak elő (7. lecke), vagy rokon értelmű szavakként szóföldrajzi térképen (11. lecke: kacska = kácsa, gacsi, réce, ruca, tóka, pata, palka). Szólások és közmondások csaknem minden leckében találhatók.

Egy-egy nyelvi alakulatra vissza-visszatérünk, mert *más nyelvtani osztályba* is beletartozik. Pl.: Az *ikerszók* nemcsak összetett szók, hanem sok köztük a hangutánzó és a hagulatfestő is (csitteg-csattog, libeg-lobog), sőt hasonló hangzásúak is (Andi-Bandi); egyes hangutánzókból szinonimasorok állíthatók össze (pl. a szél sűg, susog, sutog; suhog, fűtyül, zűg, bűg; sűvölt, űvölt, harsog, tombol, bűmből) stb.

- A *rajzok* (diaképek) *szerepe* szinte fölbecsülhetetlen! Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a környező valóságot is „képekben”, formákban látjuk; a modern hírközlés – akár szóban, akár írásban történik – egyre inkább képi hírközléssel párosul (űjság, tévé). Közismert, hogy a nyelv, a 2. jelzőrendszer absztrakció eredménye; a belőle elvont nyelvtani fogalmak egy újabb absztrakció származékai; a gyermek tehát jobban el tudja képzelni a nyelvi formával megjelölt dolgot, fogalmat, ha „visszakapcsolunk” az 1. jelzőrendszerre.

A rajzok (diaképek) mindenekelőtt a fogalom- és szabályalkotáshoz, mozgástörvények (pl. a névátvitel) feltáráshoz teremtenek problémahelyzetet, beszédhelyzetet; megmagyarázzák könnyen összetéveszthető szavak jelentését (pl. helység – helyiség); ábrázolják a nyelvi képet a „rejtett hasonlat”-ban (szegfű, oroszlánszűj), a szólásban (leesett a húszfilléres) és a közmondásban; segítenek a szólás és a közmondás eredetének, a művelődéstörténeti forrásnak felkutatásában (faképnél hagy); beszélgetéshez, vitához élethelyzetet idéznek fel; megkönnyítik a fogalmak rendszerben látását, rögzítését – rajzos táblázat formájában.

- A *tanulói rajzok* egyrészt az önkifejezés nyelvi és rajzos formája közt teremtenek kapcsolatot, másrészt segítik a nyelvi kép felfejtését, s így növelik a tanuló fantáziáját. (Pl. „Milyennek képzeled el azt, aki kűkényszemű, bogárszemű, mandulaszemű, halszemű...? Rajzold le a szó eredeti jelentése szerint!” – S akkor megjelenik a rajzos tréfa: a szem helyén a kűkény, a bogár, a mandula, a hal...)

b) Miben tér el a leckék, ill. a leckecsoportok felépítése?

– Az ismeretszerzés nem a hagyományos indukciós szövegből indul ki, hanem *rajzból* (diaképből) – kérdéssorral vagy beszélgetéssel. (Ebben a programozás elemei is megtalálhatók!) Legtöbbször az ismeretszerzés egész folyamatát a *gyermek belső gondolkodására bizzuk*, a munkafüzet csupán *utasító kérdéssel indítja el*. Pl. Mit tudsz kiokoskodni a képekből? – Mit tudsz leolvasni a képekről? (24) – Mit ábrázolnak a képpárok? Írd alájuk! Milyen szabályt tudsz ebből levonni? (16)

– Az *elméleti ismereteket* mi is bekeretezzük, mint a jelenlegi tankönyvek, sőt *magyarázó szöveggel* is bővítjük. Ez is a tanulóknak szól, nem a tanárnak. A fontosabb ismereteket „Érdemes tudnunk!”, a kevésbé fontosakat „Jó, ha tudjuk!” címszó motíválja.

– Mint már említettük, a tanóra nem jelent lezárt egységet; így *bázi feladat* sem követi mindig. A házi feladat célja egyébként az elmélyítő gyakorlás, az elméleti ismeretek rögzítése, s anyaggyűjtés a következő fogalom előkészítésére.

– Az egyes leckékben a *gyakorlatok szigorú logikai rendben* követik egymást. Minden lecke 3–6 *alfejezetre* tagolódik. Ezek *fő rendező elvét alcímként* fogalmaztuk meg – figyelemkeltő, „agitatív” formában. Célunk ezzel egyrészt, hogy a tanulót a megoldásra ösztönözzük, másrészt, hogy a foglalkozás logikai menetét, a belső rendszert követni és megjegyezni tudja. (L. később!)

6. Néhány megjegyzés a munkaformákról

– A *nyelvvizsgálatnál* (elemzésnél) a hagyományos besoroló, beskatulyázó tevékenység helyett e sorok íróját egészen más izgatta, s ezért sokkal „izgalmasabb” területre hívta meg a gyermekeket: bepillantani a nyelv titkos rejtekébe. Tehát: tettenérni az emberi gondolkodást a nyelvi alakulatban, föltárni a nyelvteremtő mechanizmust, a nyelvi mozgástörvényeket. Pl. az *alaktani* elemzésnél megláttatni azt nyelvi „csodát”, hogy egy-egy elem (egy-két hang) hozzáfűzése hogyan teszi alkalmassá a szót új jelentéstartalom vagy új nyelvtani viszony hordozására. – Hogyan keletkezik egy szónak *több* jelentése? Hogyan és miért keletkezik a szókép? Hogyan lesz egy szónak, kifejezésnek elvont értelme? Hogyan történik ez pl. névátvitel útján? – Hogyan és miért keletkeznek *hangutánzó* szavak? Az ember miképp „fordítja le” a hangot, a zörejt a maga nyelvére? Milyen „beszédet” magyaráz gépek, madarak stb. zöreijébe, hangjába? Hogyan teszi ezt a zeneszerző? Mit „tud” a hangszer? (A szintetizátor pl. csaknem mindenféle hangot, zörejt utánozni tud – a szívdobogástól a futásig, a repülőgépzúgástól a robbanásig.) – Ehhez kapcsolódva: Melyek a *névadás*, az elnevezések indítékai? Miért nevezzük a lányt rózsának (személynévként Rózsának), az indulatos embert hörccsögnek, a szeplős gyereket Pulykatojásnak, egy süteményfélélt darázs-fészeknek, egy virágot árvácskának, a cipőt csukának, surranónak vagy topogónak, a fodrászlányt pengetündérnek (az ifjúság nyelvén!)? – Hogyan keletkezett a *nyelvi kép* a szólásban és a közmondásban? – Hogyan és miért alkotunk *szójátékot*? Megértetni az embernek azt a folytonos és élete alkonyáig tartó, szinte tudat alatti törekvését, hogy *játsszék a nyelvvel*.

Elképzelésünk helyesnek bizonyult. A gyerekek hallatlanul élvezték ezt a fajta vizsgálódást, sőt fékezni kellett őket, mert olyan „összefüggéseket” is feltártak, melyek csak meglódult képzeletükben léteztek.

– A munkáltatást tekintve a tanárok *bármilyen szervezési formát* alkalmazhattak. A gyerekek nagyon kedvelték a *tömeges szereplést*, pl. a szerepjátást, a szavalókórust, a közös éneket, a nyelvi játékot, a vitát, a forrásfeldolgozást, sőt mindent, ami a megszokottól eltért.

- Ügyeltünk a *szóbeliség és az írásbeliség* arányára is. A magnófelvételek tanúsága szerint tanulóink remek „beszédműveket” alkottak, amikor szabadjára engedhették képzeletüket. Pl. „*Mese, mese, meskete . . . Gondolj ki egy rövid mesét óvodások részére! Tedd játékosná, hangulatossá ikerszókkal!*” (18:3) - „*Jó-e a fantáziád? Találj ki valamilyen történetet, hogy a felsorolt növények (virágok) valamelyike hogyan kapta nevét: gólyahír, kakukkfű, kakastaréj . . .!*” (5:12)

- Az ismeretek *ellenőrzése és rögzítése* többnyire egy-egy lecke csoport végén történt. Tanáraink ehhez szimbólumot és rajtot tartalmazó applikációs kartonokat is készítettek; így lehetővé vált a részrendszer állandó bővülésének szemléltetése is.

7. Munkatársaink

A legérdekesebb tananyag is holt anyag marad, ha alkotó tanáregyéniség nem kelti életre. Illendőnek tartjuk ezért, hogy megnevezzük munkatársainkat, akik lelkes odaadással vállalták a kísérletezés mindig nehéz munkáját. Az együttműködésért egyúttal köszönetünket is kifejezzük; nekik is, iskolájuknak is.

Munkatársaink és a kísérletben részt vevő iskolák a következők:

Halász Pálné (Baja, Központi Iskola), *Karakai Józsefné* (Csorna, Rákóczi Ferenc Ált. Iskola), *Kelenfi Eleménné* (Pécs, Köztársaság téri Ált. Iskola), *F. Lőrincz Ágnes* (Bp.), *dr. Maros Éva* (Babarc), *dr. Pesti Jánosné* (Pécs, Gyakorló), *dr. Rákóczy Istvánné* (Pécs, Bártfa utcai Ált. Isk.), *Sárai Zsuzsa* (Pécsvárad), *Sinka Endréné* (Szeged, Madách úti Ált. Isk.), *Varga Imréné* (Pécs, Gyakorló), *Varga Mária* (Bogyoszló). Összesen tehát 11 tanár mintegy 260 tanulóval kapcsolódott be kísérletünk első szakaszába.

A továbbiakban részleteket mutatunk be kísérleti anyagunkból és a tanulók munkáiból.

BALLA ÁRPÁD
Kazincbarcika

Feladattípusok a kísérleti történelmi munkafüzetekben

A *kronológiai feladatok* - melyeket a legjobban tudtak hasznosítani kollégáink - három típusa található a munkafüzetben.

Az egyik az *időszalagos* megoldás:

a) amikor az évszámot csak be kell írni - a kötelezőt karikába, a nem kötelezőt csak pontvonalra:

„Az idővonalon a tanult európai polgári forradalmak helye szerepel. Írd be az időpontokat!”

